GÖK MEDRESE İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI 13

EDİTÖRLER
Doç. Dr. Ebubekir Sıddık YÜCEL
Doç. Dr. Ş. Muhammed DUALI

sonçağ akademi

Kitabın Adı : GÖK MEDRESE İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI 13
Editörler : Doç. Dr. Ebubekir Sıddık YÜCEL, Doç. Dr. Ş. Muhammed DUALI
Yazar : Kadir ÖZKÖSE, Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU, Mustafa MÜCAHİT, Ş. Muhammed DUALI, Yüksel GÖZTEPE
Kapak : Ceyda ŞEREFLİOĞLU

1. Baskı : Aralık 2024 ANKARA

Yayın Koordinatörü : Ceyda ŞEREFLİOĞLU
Yayın Yönetmeni : Selva ALİM
ISBN : 978-625-5537-28-7
Yayın No : 2739

© Doç. Dr. Ebubekir Sıddık YÜCEL, Doç. Dr. Ş. Muhammed DUALI

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64
www.soncagyayincilik.com.tr
soncagyayincilik@gmail.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67
www.uzundijital.com
uzun@uzundijital.com

TAYYAR ALTIKULAÇ'A GÖRE TÜRKİYE'DE DİN VE EĞİTİMİ

Mustafa Mücahit[*]

GİRİŞ

Türkiye'de uzun yıllar Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış, Din Öğretim Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuş zaman zaman tartışmalı bir kişilik olarak medyada gündeme gelmiş olan Dr. Tayyar Altıkulaç'ın düşünce dünyasının öğrenilmesinin önemli olduğu kanaatinden yola çıkılarak, kendisinin de "Zorlukları Aşarken"[1] adıyla yayımladığı hatıralar üzerinden Din'e ve Din Eğitimine bakışı bu çalışmada ele alınmıştır. Hatıra bir kimsenin yaşadığı veya karşılaştığı olaylar ile tanıdığı kişileri, gördüklerine, bildiklerine ve bilgisine dayanarak anlattığı yazılar anlamına gelmekte ve "anı" kelimesiyle de ifade edilebilmektedir. İnsanlar anılarını yazmak suretiyle kendi duygularını, düşüncelerini ve birtakım tecrübelerini başkalarıyla paylaşma isteği ortaya koyma isteğindedirler. Hatıralar olaylarla, kişilerle veya deneyimle ilgili olarak akılda kalan ve genellikle sübjektif ve duygusal bir bağ taşıma özelliğine sahiptir. Bunun sözlü olarak dile getirilmesi çok yaygın olmakla birlikte yazıya geçirenler nispeten daha azdır. Bu anlamda günlük tutmak suretiyle hatıra biriktirenlerin büyük çoğunluğu bunu yayınlamamakta ya da bunu gerekli görmemektedirler.

Türkiye'de dinin ve din eğitiminin serencamını öğrenme konusunda, önemli görevlerde bulunmuş, çok farklı ve mühim olaylara şahitlik etmiş insanların hatıraları, yeni yetişen neslin geçmişi doğru değerlendirmesine ve geleceği doğru kurgulamasına önemli katkılar sağlayabilecektir. Zira hatıralar resmî belgelere yansımayan, ihmal edilen veya gözardı edilen yönleri, durumları ya da olayları açığa çıkarıcı tamamlayıcı önemli kaynaklar mesabesindedir. Hatıralar işlevsel olarak, geçmişteki deneyimler çerçevesinde kişinin kimliğini şekillendirip oluşturma, sevgi, hüzün veya

---

[*] Doç. Dr,. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı.

[1] Tayyar Altıkulaç, Zorlukları Aşarken, (İstanbul: TDV yay. 2020) I-III. (Dipnot olarak paragraf sonlarına bu kaynağın sayfa numaraları verilmekle yetinilmiş, diğer kaynaklar ise sayfa altında gösterilmiştir.)

mutluluk gibi duygusal bağlar kurma, geçmişte yaşanan hata ve başarılardan ders çıkararak gelecekte daha iyi kararlar alınmasına yardımcı olma gibi öğrenme ve gelişim sağlayıcı ayrıca paylaşılan anılar çerçevesinde insanlar arasında bağ kurma ve ilişkileri güçlendirme gibi işlevlere sahiptir. Din eğitimcilerinin ya da bu alana ilgi duyan meraklıların, 100 yıllık Cumhuriyetin önemli bir kısmına şahitlik etmiş bir şahsiyetin Türkiye'deki din ve eğitimine yönelik tecrübe ve düşündüklerinden öğrenebileceği çok fazla şey vardır.

1. Tayyar Altıkulaç'ın Hayatı

1938 Yılında Kastamonu'nun Devrekâni ilçesine bağlı Bıngıldayık köyünde doğdu. Dokuz yaşında, Aralık 1947'de hıfzını tamamladı. İlkokulu doğduğu köyde okudu. İstanbul İmam Hatip Okulu'na kaydolarak bu okuldan 1959 yılında ikinci devre mezunu olarak diploma aldı. Devamında girmiş olduğu İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden 1963 yılında mezun olup İstanbul İmam Hatip Okulu'nda öğretmenlik ve idarecilik yaptı. 1965-1971 yıllarında İstanbul ve Kayseri Yüksek İslam enstitülerinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Bu dönemde bir yıl Bağdat Üniversitesinde Arap Dili üzerinde çalışmalar yaptı. Tunceli'deki askerlik görevi sonrası, 1971-1976 yılları arası Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı, 1976-1977 tarihlerinde MEB Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, 1977-1978 yıllarında MEB Talim Terbiye Kurulu üyeliği, 09.02.1978-10-11.1986 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı görevinde bulundu ve 10.11.1986 tarihinde kendi isteğiyle emekli oldu. Tefsir alanında doktorası bulunan Altıkulaç Azerbaycan Milli Yaradıcılık Akademiyası tarafından profesör seçilmiştir.

Emeklilik döneminde Marmara Üniversitesi ve Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültelerinde öğretim görevliliği yapmıştır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) başkanlığı görevini yürüttü. 1995 yılında 20. Dönem milletvekili oldu, TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu başkanlığı görevini yaptı. 2002 Yılında yapılan seçimlerde yeniden 22. Dönem İstanbul milletvekili olarak seçildi ve TBMM'de daha önce yürüttüğü komisyon başkanlığına tekrar seçildi. Halen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Mütevelli heyeti başkanı olarak hizmetine devam etmektedir. Tayyar Altıkulaç, TDV İslam Ansiklopedisine toplam 82 madde yazmış olup, 15 adet basılmış tahkik ve telif çalışması, uluslararası toplantılarda sunduğu 15 kadar tebliği bulunmaktadır.

2. Türkiye'de Din ve Diyanet

Tek parti döneminin baskıcı uygulamalarının yaşandığı dönemde hafızlık yapan Altıkulaç, büyüklerinin tembihi doğrultusunda köye bir yabancı veya jandarma geldiğinde Kur'an dersi alındığının bilinmemesi gerektiğini, aksi halde hâkim karşısına çıkılabileceğini dile getirir. (s.46) Bir köy imamı o tarihlerde köyünde birkaç çocuğa Kur'an-ı Kerim okuturken yakalanmış. Suçüstü kararıyla mahkemeye celp edilmiş, "suç aletleri" de bir çuvala doldurulmuş ve imam bu çuvalla mahkemeye çıkarılmış, hâkimin masasının önüne yani yere bu çuval boşaltılınca mushaf-ı şerifler etrafa saçılmış. Bunlar kısmen kendisinin yaşadığı, kısmen de büyüklerinden dinlediği olaylardı.[2]

1950'li yıllarda radyodan Kur'an tilaveti yayını başladığı o dönemde Altıkulaç, 16-17 yaşlarında iken Diyanet'ten aldığı bir belge ile radyoda tilaveti plaklara kaydedilip yayınlamıştı.

Asırlarca müze ve kütüphanelerde yer alan Mushaflar üzerinde çalışma yapmanın "hiç aklından çıkmayan" bir düşünce olduğunu söyleyen Altıkulaç, Müslüman ilim adamlarının Kur'an'ın mevsukiyeti diye bir meselelerinin olmadığını dile getirerek onların ve Müslüman halkımızın "Kur'an'ın bir harfi bile değişmemiştir" anlayışının rahatlığı ve rehaveti içerisinde olduğunu söyler. Buna karşın batılı oryantalistler 1920'lerden bu yana eski Kur'an ve parşömen varaklarını dünyanın çeşitli müze ve kütüphanelerinden elde etmenin yollarını ararken Müslüman bilim adamı ve araştırmacılar bunu neredeyse hiç akıllarına getirmemişlerdir.[3]

Altıkulaç, "İslam'ın ilk asırlardan günümüze intikal edip dünyanın çeşitli müze ve kütüphanelerinde korunmakta iken üzerlerinde çalışarak ve birbirleriyle karşılaştırarak neşrine muvaffak olduğu Mushaf nüshaları, şüphe yok ki sayıları milyonları aşan hafızların hafızalarıyla birlikte onun korunmuşluğunu ortaya koyan satırlardaki şahitlerdir" diyerek Mushaf karşılaştırma çalışmasındaki amacını dile getirir.[4] Hz. Osman'ın yazdırdığı Mushafların hiç birisi günümüze ulaşamadığı için resm-i Osmanî'yi tam olarak tespit etmenin mümkün olmadığı kanaatindedir. Bununla birlikte esas olanın doğru okumak olduğunu söyler.[5]

---

2 Tayyar Altıkulaç, "Türkiye'de Din Eğitimi'nin Yakın Tarihi", *Gelenekten Geleceğe Haseki Konferansları 2*, Ed. Adil Bor, (İstanbul: Haseki Mezunları Derneği Yay. 2020), 12.

3 Tayyar Altıkulaç, *Günümüze Ulaşan Mesahif-i Kadime*, (Ankara: DİB Yay. 2022), 21 vd.

4 Altıkulaç, Günümüze Ulaşan Mesahif-i Kadime, 25.

5 Tayyar Altıkulaç, "Mushaflarda İmla Problemi", *Osmanlıdan Günümüze Kur'an ve Hüsn-ü Hat*, (Ankara: DİB Yay. 2017), 59.

İmam hatip okulundan mezun olanlarla ilgili yüksek tahsil belirsizliğini korumakla birlikte bu okulun dört yıllık birinci devresini bitirenler imam-hatip ya da müezzin-kayyım olarak görev alabiliyordu. Bu bile bir kazanç olarak görülüyor, devletin onları kamu hizmeti için tanıması ve alınan diplomanın işe yaraması bile yetiyordu. (s.94)

1957-58 öğretim yılında İmam Hatip Okulu ilk mezunlarını verdi. Bunlardan az sayıdaki bir kısmı normal liselerin fark derslerinden imtihana girerek aldıkları lise diploması ile Üniversite imtihanına girebildiler. O dönemde ülkedeki tek İlahiyat Fakültesi Ankara Üniversitesi bünyesinde idi ve İmam Hatip Okulu mezunlarını kabul etmiyordu. Nihayet 1958-59 öğretim yılı sonunda mezun olanlar için yüksek tahsil imkânı doğmuş, Adnan Menderes hükümeti tarafından Yüksek İslam Enstitülerinin İstanbul'da açılabilmişti.(s.94-95)

1950'li yıllarda başlayan ve 1960'lı yıllarda daha da artan din adamlarının siyasi meseleleri cami kürsülerine taşımaları, cemaat ve tarikatların farklı yollar tutmaları, Altıkulaç gibi dönemin eski müderrislerini ve hocalarını da rahatsız ve tedirgin ediyordu.[6]

Olağanüstü dönemlerde dönemin yöneticileriyle yakınlık kurmak isteyenler, bazı hoşlanmadıkları insanlara iftira atmak için yoğun bir ihbar furyası başlatırlar. 27 Mayıs 1960 ihtilali ve 12 Eylül 1980 müdahalesi sonrasında birçok kişi gibi Altıkulaç ta bundan nasibini alır. Örneğin Diyanette başkan yardımcısı iken devlet bakanının makam aracına binen Karadenizli bir müftü, Altıkulaç'ın aşırı solcu olup, CHP'nin bile onu tatmin etmediğini bakana söyleyebilmişti. Daha sonraki yıllarda Diyanet'ten sorumlu bakan sağcı olduğundan bir gazete de komünist olduğuna ilişkin manşet atılabilmişti. İktidarın bakanlarına nurcu, şeriatçı, laikliğe karşı vb. ithamlarla karalamaya çalışanlar olduğu gibi, Atatürkçü diye eleştirenler, başka çevrelerde ise Atatürk düşmanı olarak şikâyet edenler bile olmuştu. (s.109) Hatta Yüksek İslam Enstitüsü'nde bir musiki hocası, kendisine itiraz eden Altıkulaç için sağda solda mason olduğunu yaymış ve Altıkulaç ancak öğretmen olduğunda bunu duymuş, o hocayla yüzleşmiş ve o da yanıldığını itiraf etmişti. Ancak bu iş böyle bitmemiş aynı hoca asistanlık sınavına girecekler arasında Altıkulaç'ın olduğunu görünce diğer komisyon üyelerine "Adaylar arasında Tayyar da varmış, siz onun mason olduğunu biliyor musunuz? anlamında sözler söylemiş. Nihayetinde sınavda Kur'an-ı Kerim'den 10 üzerinden 5 puan takdir edile-

6 İsmail Kara, *Sözü Dilde, Hayali* Gözde, (İstanbul, Dergâh yay. 2022), 24.

rek eleneceği düşünülmüş, dil sınavından diğer aday barajı aşamayınca Altıkulaç asistanlığı hak etmiş. (s.144)

Tayyar Altıkulaç, MEB bursu ile iki yıllığına Bağdat'a gider ancak birinci ders yılının sonunda Türkiye'ye döner. Bu ikinci yılın burs hakkını, bir formül ve imkân bulunursa İngiltere'ye giderek dil öğrenmede kullanmak ister. Din Eğitimi Genel Müdürlüğüne başvurur isteğe cevap verilmez ama "Müslümanlığı gâvurlardan mı öğrenecekmiş" diye bazı yetkililerin konuştuğunu işitir. (s.149)

Tunceli'de askerlik yaparken ildeki tek camide resmi üniformayla Cuma namazlarını kıldırıp hutbe okuyordu. Diğer vakitlerde de camiye her gitmesinde namazları o kıldırıyordu. Bu dönemde MNP adına bir heyet gelip Altıkulaç'ı Tunceli'de bulur ve partinin il teşkilatını kurmada kendisinden yardımcı olmasını talep eder. O da hem asker olması hem camide namaz kıldırması nedeniyle, ayrıca şehirde yabancı olduğunu dile getirir. Üçüncü gerekçe olarak partinin söylemlerinin dini bir hareketi andırır olduğu ve bu söylemin başarısız olacağını, hatta dine zara verebileceğini söyleyerek isteği olumsuz karşılar. (s.173)

Diyanete başkan yardımcılığı teklifine olumsuz bakmakla birlikte, İstanbul'daki genç kadro olarak ilim yapma ve iyi bir nesil yetiştirme ortak ideali, bütün bu makamlara ilgi duymak için yeterliydi. Yapılan dolaylı tekliften sonra dönemin bakanıyla yüz yüze yapılan bir görüşme sonucu iki yıllığına geçici olarak bu görevi kabul eder. O dönemde alışılmamış bir yaşta, 33 yaşında başkan yardımcısı olarak atanır. Üzerindeki eski kıyafet dahi bakan tarafından artı bir değer olarak görülmüştü. Zira üzerinde eski bir takım elbisenin ceketi ile günlük giydiği pantolondan başka bir şeyi yoktu. (s.188)

Diyanette fırtınalar estiren dönemin bakanı, o günlerde Diyanet'le ilgili olarak en duyarlı göründüğü konu Nurculuk ve bu cemaate aidiyet duygusu taşıyan veya sempati besleyen personeldi. "Süleymancılarla uğraştığınız kadar niçin Nurcularla uğraşmıyorsunuz?" diye yöneticileri eleştiriyor ve hatta sıkıştırdığı da oluyordu. (s.190) Bakan bu dönemde Kuran kurslarıyla ilgili bir yönetmelik çıkarılmasını sağlayıp yürürlüğe koymuştu. Bunu uygulamak yeni atanan yardımcıya kalmış Süleymancılarla karşı karşıya gelmişti. Yönetmeliğe gör Kuran kursu binalarının kullanım hakkı Diyanete devredilecekti. Öğreticiler için de bazı nitelikler aranacaktı. Kurs açabilmek için belli sayıda öğrenci olması gerekiyordu. Ayrıca bina fiziki olarak kurs açmaya elverişli olmalıydı. Süleymancılara

göre bunlar kâğıt üzerinde kalır, bildikleri gibi hareket ederlerdi. Ama başkanlığın denetim mekanizması onları rahatsız etti. (s.192)

Başkan yardımcısı olduğu dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı sanki bir kamu kuruluşu değil, alaturka usullerle yönetilen sivil bir kuruluş görüntüsündeydi. İş takibi için taşradan bir hayli insan kuruma geliyor, gelenin işleri yürüyor, işini takip etmeyenlerin evrakları aylarca bekleyebiliyordu. Nitekim İmam Hatipte okurken bir camiye yasal hakkı olarak müezzin olmak istemiş İstanbul'dan Ankara'ya üç defa gidip yetkililerle tartışmış, hatırlı birilerinin aracılığıyla atanmasına engel çıkarılmış ve ancak reis Eyüp Sabri Hayırlıoğlu'na ulaşıp onun talimatıyla sonuca ulaşabilmişti. Bu gibi haksızlıklar karşısında Diyanet'teki görevleri sırasında haklı talepler için hiç kimsenin aracılığına ihtiyaç hissetmemiş, ilgililerin işlerini süratle yerine getirilmesini sağlamaya çalışmış, nereden ve kimden gelirse gelsin haksızlığa ve iltimas taleplerine karşı da hep kapalı olmaya gayret etmiştir. (s.122) Merkezde olduğu gibi taşra teşkilatında da disiplin yok gibiydi. Merkezden gönderilen talimatları yerine getirmek, müftülerin kişisel tercihine kalmış, isteyen bunları uyguluyor, istemeyen yapmıyordu. (s.197)

Bu dönemde Diyanette muhafazakâr bir din anlayışı hâkimdi. Diyanet Gazetesi insan fotoğrafına yer vermiyor, ilk sayfada genellikle cami veya dini kurum resmi kullanıyordu. Hanefi fıkhı dışında bir din ve içtihat anlayışı neredeyse yok gibiydi. Ancak Şafii kesimlerden gelen sorulara Şafii fıkhına göre cevap verildiği de oluyordu. Din İşleri yüksek Kurulunda 4 kişi vardı. Türkiye'de mezheplerin sınırlarını zorlayarak diğer mezheplerdeki içtihatlardan yararlanmaya dair tartışma, vaktiyle Ahmet Hamdi Akseki tarafından çevrilen *Mezahibin Telfiki ve Bir Noktaya Cemi* adlı eserin yayınlanması üzerine ortaya çıktı. Kısaca o dönem itibariyle Diyanet camiasında statik bir din anlayışı etkindi. Müftü ve vaizlerin çoğu mektep tahsili olmayan, ilkokul mezunu ve özel olarak kendisini yetiştirmiş kimselerdi. (s.199)

İstanbul başta özellikle büyük şehirlerdeki bazı camilerde Cuma hatipleri vardı. Bunlar sadece hutbe okur ve Cuma namazını kıldırır, aylık tam maaş alırlardı. Bu geçmişte muhtemelen bazı seçkin âlimler için ihdas edilmiş imtiyazlı bir görevdi ve günümüzde hiçbir anlamı kalmamıştı. Bu adaletsiz uygulamaya son verilerek hatiplik uygulaması kaldırıldı. (s.205)

Ülke genelinde binlerce cami imamsız ve müezzinsizdi. Her yıl bir miktar kadro alınması hedefleniyordu. O zamana kadar kadro dağıtımın-

da bölgenin milletvekili bakanı sıkıştırıp kendi iline kadro alıyor diğer yerler boş kalıyordu. Kimi illerde %100 doluluk varken kiminde bu %20 idi. Bu sorunu çözmek için 7 Mart 1975'te *Bucak ve Köy Camilerine Kadro Dağıtım Tüzüğü* yürürlüğe konuldu. Böylece Diyanet teşkilatı bu konuda istikrara kavuşmuş, keyfi uygulamalara ve politik tercihlere göre kadro tahsisine son verilerek halkın nazarında Diyanet camiasının şeref ve itibarının sarsılmasının önüne geçilmiş oldu. (s.210)

Yüksek İslam Enstitüsünün ilk dönem mezunları olarak 1963 yılı Haziran'ında bir piknik alanında bir araya gelen mezunlar yaptıkları konuşmada, verilecek öğretmenlik görevi için çekilecek kura ile vatanın neresi olursa olsun her yerde görev almaya hazır olduğu dile getirilir. Altıkulaç burada yaptığı konuşmayla İstanbul gibi bir tutkusunun olmadığını ve bundan sonra maddi menfaat karşılığı Kur'an okumayacağını taahhüt eder ve verdiği bu sözden sonra Kur'an okuyarak maddi hiçbir menfaat sağlamadığını, hatta kayda alınan ve çoğaltılan *Hatm-i Şerif* programını Türkiye Diyanet Vakfına bağışladığını dile getirir. (s.125)

Tayyar Altıkulaç başkan yardımcılığı görevine başladığında Diyanet'in tek bir hizmetiçi eğitim merkezi bile yoktu. Diyanet'in en önemli görevlerinden birisi de insanımızı eğitmek ve yaygın eğitim programlarıyla onları destekleyecek din görevlilerinin eğitimi konusudur. Bolu'da İlim Yayma Cemiyeti'ne ait bir binada eğitim merkezi açılır. Bu kurslarda yapılan eğitimlerde teşkilatın mesleki yetersizliği ortaya çıkar. O tarihlerde pek çok müftülük, vaizlik ve müftü yardımcılığı görevi münhal bulunduğu için fakülte diplomasına sahip olana bu görevler verilebiliyordu. Artık müftülük ve vaizlik görevi için imtihan ve mülakat uygulaması gerekiyordu ve bu başlatıldı. Bu uygulamada bir fitne vesilesi olmuş, fakülteli-enstitülü ayrımcılığı yapıldığı, imtihan ve mülakatlarda enstitü mezunlarının kayrıldığı dedikodusu yapıldı. Hatta bu Başbakanlık tarafından görevlendirilen müfettiş heyetinin raporuna konu oldu. Sonuç bunun bir iftira olduğunu gösteriyordu. (s.215)

Diyanet teşkilatının müftü ve vaiz kaynağını oluşturan İlahiyat ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarının özellikle müftü ve vaizlik hizmetleri konusundaki yetersizlikleri yeni arayışları beraberinde getirmiş, diplomalı adayların mesleki bilgi ve pratikler açısından seviyelerini yükseltme gündeme gelmişti. Dini konularda toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek uzmanların dini kaynaklara doğrudan başvurabilmeleri gerekirdi. İşte buna yönelik olarak yapılan görüşme ve istişareler sonucu 1975 yılında

Başkanlık onayı ile verilecek derslerin içerik ve kaynakları, katılacakların nitelikleri belirlenmiştir. Mekân olarak ise daha önceden Fransızlara bar olarak kiralanmak üzere restore edilmiş olan Haseki Külliyesi uzun uğraşlar sonucu vakıflardan kiralanarak temin edilir. (s.243) Öğretimde yanlış metot ve Kur'an öğretmede tecrübenin önemine binaen öncelikle eğitim merkezlerindeki öğretmenlerin verimliliğini sağlamak gerekirdi. Hafızlık kurumunu teşvik etmek ve verilen emeğin karşılığını değerlendirmek için Maliye Meslek Okulları için verilen hakkın, hafızlar için de verilmesi gerektiğinden yola çıkılarak Kuran kurslarındaki üç yıllık süre bir derece olarak verilmişti. Bunun için de hafızlığın resmen tescili gerekiyordu. Bir komisyon oluşturularak imtihan sonucu belge alanlara bu hak verilmiş oldu. Başkan yardımcısı Tayyar Altıkulaç sınava ilk giren ve bir numaralı hafızlık belgesi alan kişi olur. (s.258) Bu sınavlar sırasında, değil bir din görevlisinin sıradan bir Müslümanın tevessül etmeyeceği şekilde tam hafız olmadığı halde belge alanlar bile olmuştu. (s.260)

1979 Yılına kadar Hac organizasyonunu özel şirketler yapıyordu. Hac yolunda rüşvetler veriliyor, sıcakta yaşlı hacılar perişan ediliyordu. 1974 yılında Altıkulaç'ın yaptığı gözleme göre yasak olduğu halde özel araçlarıyla Hacca gidenler, Arafat'a çıkarılmayan, Arafat gününden haberi bile olmayan hacıları görür Mekke'de. Sağlık hizmeti olarak Kızılay'ın bir çadırda aspirin vererek sağlık hizmeti sunabiliyordu. Ölenlerin hesabını bilen yoktu. Sadece Hacının parası düşünülüyordu. Deneme amaçlı 1979 yılında 4000 kişi Diyanet organizesi ile otobüslerle Hacca götürülür. Şirket yetkililerinin Hac organizasyonunu Diyanet'in yapmasından rahatsız olup aleyhte propaganda yapmalarına rağmen Ecevit hükümeti döneminde Türkiye Diyanet Vakfı ile işbirliği içerisinde bu işi yürütmek üzere *Hac Kararnamesi* çıkarılıp yürürlüğe konur ve böylece Hac işleri düzene girer. (s.471)

Diyanet işleri Başkanlığının hizmetlerini desteklemek üzere vakıf kurma fikri, Ankara'ya gelen yabancı misafirlerin masraflarının karşılanması konusundan çıkmıştı. Hizmette hem paraya hem de organizasyona ihtiyaç vardı. Bütçe imkânlarıyla yerine getirilemeyen hizmetler desteklenmeli ve Başkanlık faaliyetleri daha etkin olmalıydı. 1974 yılında vakfın kuruluş akçesi Diyanetin ayni ve nakdî bağışlardaki 150.000.-TL'si ile karşılanarak Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) kuruldu.

Diyanetin en önemli sıkıntısı, tabandaki bir kısım din görevlilerinin ülkedeki siyaset rüzgârına kendilerini kaptırmaları, bir siyasi kadronun

(MSP) ve liderinin din görevlilerini siyasete çekmek istemeleri olup, bu durum ülkede rahatsızlıklara neden olmuştu. Altıkulaç başkan olduğu dönemde önceliği Hac işlerinin düzeni, teşkilatta disiplinin sağlanması, teşkilat mensuplarının eğitimi, siyasetle din görevlisi ilişkisi ve Ramazan ayı ve bayram gününün tespiti konularına verir. Bununla ilgili gerekli çalışmalar yapılır, bölge toplantıları düzenlenir. Taviz vermeyen bir idareci disipline sahip olan Altıkulaç, hizmette ihmal ve hataları asla hoş görmez, din görevlisi için sözden ziyade ahlak ve güzel davranışla halka örnek olunması gerektiğini vurgular. Döneminde yaşanılan sorunlardan birisi yeteneksiz ve beceriksiz personelin teşkilattaki varlığıdır. Görev bilinci taşımayan ve liyakatsiz kişiler kurumun yöneticilerine hata bile yaptırabiliyorlardı. Örneğin ezanın minarelerden okunmasına ilişkin bir genelge gönderilmiş yapılan denetim sonucu genelgeye uymayan bir müezzine ceza verilmişti ve bu kişi caminin minaresine ilişkin bilgileri de forma işlemişti. Daha sonra başkanlığa gelen bu müezzin görev yaptığı camide minare bulunmadığını söyleyerek verilen cezaya itiraz etmişti. (s.635)

Başkanlığı döneminde Din İşleri Yüksek Kurulu ancak kendisinden önce yapılan iki girişimin ardından üçüncü seferde seçilir. Dönemin bakanı ilk toplantı öncesi kurul üyelerinin Anıtkabir'i ziyaret edip çelenk koymalarını ister. Altıkulaç, özellikle başkanlığa muhalif bazı grupların konuyu istismar edeceklerini ve dindar halk nezdinde kurulun güvenirliliğini zedeleyeceğini gerekçe gösterir ve bu istek yerine getirilmez. (s.363)

12 Eylül askeri yönetiminin müdahale sonrası yaptığı ilk icraatlardan birisi kılık kıyafet genelgesi yayınlamak olmuş, bay ve bayanlar için özel hükümlerin yer aldığı askeri bir anlayışla yazılan bu genelgeye göre devlet memuru olan bütün bayanların saçlarının açık olacağı isteniyordu. Erkeklerin de her gün sakal tıraşı olması gerekiyordu. Din görevlileri bundan istisna tutulmamış, gerektiğinde görevden uzaklaştırma tedbirlerinin alınması belirtilmişti. Bir ilçe müftüsü Başkanı arayarak verdiği bilgiye göre, ilçedeki kaymakam vekili bir astsubay yaşlı bir imamın sakalını kestirmek istemiş, bu da huzursuzluk ve çalkantıya yol açmıştı. Başkan hemen konuyu dönemin başbakanı ile görüşerek, yaşlı bir imamın sakalını kestirmenin kimseye izah edilemeyeceğini söyler. Oda olaya müdahale edeceğini söyler ve gizli bir tel emriyle bütün valilikleri uyarıp din görevlilerinin sakallarına müdahale edilmemesini emreder. (s.657) Daha sonra çıkarılan yönetmelik kapsamında kadınlar için "dini hükümlere uygun olarak uzun etekli elbise, manto ve kalın çorap giyerler ve başlarını örterler." hükmü getirilir.(s.658)

Altıkulaç'ın emekliye ayrılmasından bir süre sonra Kenan Evren bir ilde yaptığı konuşmada başörtüsüne değinmiş bu da halkta ve dindar çevrelerde rahatsızlık uyandırmıştı. Bazı arkadaşlarının isteği doğrultusunda Ankara'ya gider ve önce Konsey üyesi Sedat Celesun'la görüşür. Özetle bu harekâtı yapanları halkın sevdiğini ama Cumhurbaşkanının bu sevgiyi cömertçe harcadığını söyleyerek başörtüsü ile uğraşmayı ve bu konunun sık sık gündeme getirilmesini yanlış bulduğunu söyler. Bu gibi söylemlerin ve uygulamaların devletle milletin arasını açtığını ifade eder. Konuyu Cumhurbaşkanına ulaştırmasını ister. Üç gün sonra da çağrılması üzerine Çankaya köşküne çıkarak biraz daha yumuşak ama benzer ifadelerle durumu Cumhurbaşkanına anlatır. O da söylenilenleri makul bulup onu haklı görür. Bu ziyaretten sonra Cumhurbaşkanı bu sıkıntıyı YÖK başkanı İhsan Doğramacı ile görüşüp yasağın uygulanmaması konusunda ona talimat vermişti. Rektörler Ankara'ya çağrılmış, yapılan toplantının ardından üniversitelerde yasak uygulamasına son verilmiş ve başörtüsü yasağına uymayanlara verilen cezalar kaldırılmıştı. (s.672)

"Bu rejimin Diyanet'inin dediği ile Ramazan'a başlanmaz, bayram yapılmaz" şeklinde yapılan propagandalar, ülkemizde yaşanan kargaşa ve huzursuzluklar, Altıkulaç'ın başkanlık döneminde ele aldığı konuların en önemlilerinden biriydi. Bu istismar ve kargaşa samimi ve dindar çevrelerde karşılık buluyor, örneğin Bursa Ulu camiinin önünde bayramdan bir gün önce açıktan simit yeme eylemine kadar giden ve gittikçe büyüyebilecek bir fitne haline dönüşüyordu. Gerekli müzakere ve değerlendirme sonunda İstanbul'da uluslararası bir konferans düzenleme kararı verilir. 26-30 Kasım 1978 tarihlerinde yapılması kararlaştırılan bu konferansa çeşitli İslam ülkelerinden yetkili din otoriteleri ve astronomi uzmanları davet edilir. Konferansta yapılan konuşmalarla ihtilafın sebepleri ve birliği sağlamanın metotları tartışılarak kararlar alınıp, katılımcı 19 ülkeye bu kararlar gönderilir. Bu, aslında daha önce yapılan bir dizi konferansın devamıydı. Konferans kararlarına göre İslam dünyasının birlik ve beraberliğini sağlamak amacıyla "Hilalin rü'yet edilebilmesi için belli bir yer şart değildir. Yeryüzünün herhangi bir bölgesinde hilalin rü'yeti mümkün olursa, buna istinaden ayın başladığına hükmetmek doğru olur" ifadesi yer alıyor, birliği sağlamak için el-Ezher ve Rabıtatü'l Âlemi'l İslamî gibi kuruluşlara sorumluluk yükleniyordu. O yıl rü'yet 24 Temmuz Çarşamba günü Gine körfezi sahillerinde görülecekti. Buna göre 1979 takvimlerinde ramazanın başlangıcı 26 Temmuz olarak tespit edilmişti. Bunu öğrenen

bazı çevreler "Bu rejimin Diyaneti, takvimlerin dışına çıkamaz, Kandilli Rasathanesi tarafından belirlenmiş olan 26 Temmuz'dan önce Müslümanları oruca başlatamaz" diye propagandaya hemen başlamışlardı. Altıkulaç rejim adına kimseye danışma gereği duymadan Diyanet İşleri Başkanı olarak bir basın toplantısıyla Ramazan orucuna takvimde yazan günde değil bir önceki tarih olan 25 Temmuz günü başlayacağını duyurur. Konferanslar her yıl üçüncüsü Mekke'de ve ardından sürekli 1986'da emekli olana kadar devam eder. Bazı Afrika ve Uzakdoğu ülkeleriyle Türk Cumhuriyetleri bu kararlara uydular ve konunun takipçisi oldular. Suudi Arabistan'ın yanlış uygulamaları ısrarla sürdürüldü. Türkiye'deki bazı siyasi ve cemaat çevreleri rü'yet konusunda diyanete muhalefetini sürdürüyordu. Avrupa'daki uzantıları cami ve mescitlerde fitneyi körüklüyorlardı. Bunu çözmek için Milli Görüşçülerle görüşmek üzere Almanya'ya gidip birlikte Mekke'de rü'yet yapmayı teklif eder ve kabul görür. Mekke'de Yüksek Kaza Meclisi başkanı olan görme özürlü Abdülaziz b. Baz'la konuyu görüşür ve o, ayrı günlerde bayram yapmanın bir sakınca görmediği görüşünde ısrar eder. Milli Görüşçü ve diğer heyetle Mekke'de yapılan birlikteki gözlem Diyanet'in haklılığını ortaya kor. Böylece MSP'lilerin ve Milli Görüşçülerin tutumunda önemli yumuşama görülür. Ardından illerde hilal gözlem heyetleri oluşturulur ve takvimle uyduğu görülür. Kamuoyu Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanan takvimlerdeki tespitlerle bu gözlemlerin örtüştüğünü görmüş ve ikna olmuştur. (s.385)

Altıkulaç'ın başkanlığı döneminde ilk defa yurt dışına din görevlisi gönderilmesi gündeme gelmişti. Diyanet İşleri Başkanı sıfatıyla yaptığı ilk işlerden birisi yurt dışına din görevlisi konusu ele alıp uygulamaya geçirmek olmuştur.[7] Zira gurbetçilerin huzur bulmak için gittiği cami ve mescitlerden bazıları kavganın ve tefrikanın merkezi durumundaydı. Bunun için Maliyeden müşavir kadrosu çıkartmayı başarmış, Batı Almanya, Hollanda, Belçika, İsviçre ve Avusturalya'ya müşavirler gönderilmiştir. Ardından Dışişleri bütçesinde yıllarca Din görevlileri için ayrılması gerekirken başka alanlarda kullanılan kısımdan yararlanılmıştır. Bu dönemde maaşları Rabıta'dan ödenmek üzere 24 kişi için de onay alınmıştı. Ardından Avrupa'da hizmet bekleyen, dini ihtiyaçlarının karşılanması gereken insanımız için sivil kuruluş kurma girişimleri başlatılır. Zira bu vatandaşlara din hizmeti, çocuklarının din eğitimi ihtiyaçlarının karşılanmaması

---

[7] Öcal, Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Döneminde Din ve Dini Hayat, (İstanbul: Ensar Neşriyat:2008), III/601.

yüzünden bu ülkelerdeki camiler bölünmüş, buralardaki hizmetler niteliksiz kişiler tarafından yürütülmekte ve ibadethanelerde müessif olaylar yaşanmaktaydı. Örneğin Süleymancılar kendilerinden olmayanların arkasında namaz kılmadıkları gibi o dönemde yaz mevsimi dolayısıyla özellikle bazı Kuzey Avrupa kentlerinde yatsı vakti teşekkül etmediği gerekçesiyle yatsı ve teravih kılınmıyordu. (s.393) Bunun üzerine bizzat Almanya'ya giden Altıkulaç, Almanya, Belçika Diyanet vakıflarının kurulması için girişim ve görüşmelerde bulunur. Almanya yasal engel çıkarır ve bunun üzerine önce Berlin'de Diyanet Türk İslam Birliği (DİTİB) kurulur ardından da Köln'de aynı kurum yasal statü kazanır. Belçika, Hollanda, Danimarka, İsviçre gibi ülkelerde Türk Diyanet Vakfı olarak, Fransa ve Almanya'da ise DİTİB olarak din hizmetleri yürütülür. Hizmetlerden rahatsız olan gruplar aleyhte propaganda yapmayı sürdürür hatta Altıkulaç'ı hedef haline getirirler. 1980 yılında Münih'te düzenlenen Kur'an okuma yarışması programına jüri olarak Abdurrahman Gürses ile birlikte davet edilir. O tarihte ve aynı şehirde Milli Görüşçülerin başka bir programları olduğundan, MSP'liler Gürses hocayı uyararak gidecekleri programda meşru olmayan dans vb. şeyler olduğunu söyleyerek engellemeye çalışırlar. Altıkulaç, Gürses hocayı ikna eder ve programa birlikte katılırlar ama salonda program başlayacağı sırada Allah rızası (!) için yapılan bir bomba ihbarıyla salon boşaltılır ve insanlar yağmur altında dakikalarca bekletilir, buna rağmen hiç kimse de ayrılıp gitmez. (s.423)

Güncel siyasetin din görevlilerini iyice içine çekmesi; "*Adaletten ayrılmayalım*" ifadesi kullanılsa Adalet Partisi, "*Allah selamet versin*" cümlesi Milli Selamet Partisi propagandası olarak anlaşılır olunca hutbelerle ilgili bir düzenleme zorunluluğu ortaya çıkar. Din İşleri Yüksek Kurulu kararıyla hutbelerin yazılı metinden okunması, irticali hutbe okumanın yasaklanması, Başkanlıkça belirlenen ya da onaylanan kitaplardaki metinlerin okunması, hutbe konularının müftülüklerce yapılacak planlamaya göre yerel çevredeki bütün camilerde aynı konunun işlenmesi kararlaştırılır. (s.434) Hayatı veya hayatî bir uzvu kurtarmak için başka çare bulunmadığında kan, doku ve organ nakli yolu ile bazı şartlara uyularak tedavinin caiz olması görüşü dile getirilerek organ nakli ve bağışı kampanyalarına destek verilir.

Türkiye'de sosyal demokrat olduğunu söyleyen siyasiler, idari karar alınırken ve yasalar yapılırken dinin görüşünün alınmasına genelde karşı olmuşlar ve bunu laikliğe aykırı görürler. Ama ihtiyaç duyduklarında ise

kendi görüşlerini desteklemek için bunun aksi yoluna başvururlar. Örneğin 2004 yılı Haziran'ında İzmir Milletvekili Canan Arıtman, Diyanet'e gönderdiği bir dilekçede "*Kurban kesiminde kurbanlık hayvana kesim öncesi kısa süreli genel anestezik madde verilmesinde dinimizce bir sakınca olup olmadığının tarafıma bildirilmesi"* şeklinde bir soru sorabilmiş ve aldığı cevabı TBMM kürsüsüne taşıyabilmişti. (s.446) Altıkulaç; yasa koyucunun, toplumun duyarlılıklarını dikkate almasının, toplum barışı ve huzuru için ne kadar önemli olduğunda şüphe yoktur der. İdari kararlar alınırken de aynı hassasiyetin gösterilmesi gerektiğini, bunun doğal olduğunu dile getirir. (s.447) Ders kitaplarında İslam inancına aykırı ifadelere rastlanması üzerine Müslüman toplumun inancına aykırı ve ilmi değerini kaybetmiş teorilerin bilimsel bir gerçek gibi sunulmasının doğru olamayacağı Talim Terbiye Kurulu'na resmi yazıyla bildirilir. (s.451)

Takvimlerden temkin vaktinin kaldırılması da Başkanlığı dönemindeki uygulamalardan birisidir. Takvimler Ankara ve İstanbul için belirlenip diğer iller belirli dakikaları uzaklığa göre takvimdeki saate ekleyip çıkarmak yoluyla kendi illerindeki vakitleri tespit ediyordu. Bu da ciddi hatalara neden olabiliyordu. Kandilli rasathanesi yetkilileri ile işbirliği yapılarak dini kriterlerin göz önünde bulundurulmasıyla bütün illere göre namaz vakitlerini gösteren takvimler hazırlanıp basımı yapılmıştır. Sağlıklı sonuç vermeyen ve ihtiyaçta kalmayan temkin vakti de kaldırılmıştır. (s.460) Hz. Peygamber'in doğum yıldönümü (mevlit kandili) münasebetiyle sadece mevlit programı düzenlemenin yeterli olmadığı düşünülerek bunu bir haftaya yaymanın uygun olacağı düşünülmüş ve 1985 yılından itibaren "Siret Haftası" ihdas edilmişti. Üç yıl sonra da bu "Kutlu Doğum Haftası" adını aldı. (s.483) Ardından 1986'da camilerin temizlik ve bakımına kamuoyunun dikkatini yoğunlaştırmak amacıyla "Camiler Haftası" ihdas edilir. Altıkulaç'ın Mushaf'a özel ilgi göstermesi nedeniyle diğer ülkelerle yaşanan yazım ihtilafı dikkatini çeker. Pek çok ülkede Hz. Osman imlası esas alınırken ülkemizde Ali el-Kârî imlası Mushaflar da kullanılmaktadır. Başkanlığı döneminde 1985 yılında Din İşleri Yüksek Kurulunun da onayıyla TDV adına Hz. Osman imlalı Mushaf, bir hattata yazdırılarak basımı yapılır, kamuoyundan da bir tepki görmemiştir. (s.492)

TRT'deki dini programlar Atatürkçülüğüyle övünen ve her fırsatta bu kimliğini öne çıkaran bir kişi tarafından yürütülüyor, bu kişi de kendi kafasına göre kurgu yapıyor, zaman zaman da Diyanet'te bir yetkiliden yardım istiyordu. Diyanet olarak tek taraflı TRT tarafından hazırlanan

programlarda diyanetin görüşünün istenmesi için yapılan görüşmeler ve yazışmalar bir sonuç vermemiş çok daha sonra Asaf Demirbaş faktörünün ortadan çekilmesiyle Genel Müdür Yücel Yener zamanında ancak sorun çözülebilmişti.

12 Eylül 1980 darbesinden Altıkulaç'a göre din ve diyanet müessesesi en hafif zararla geçirmiştir. Bunu sadece kendi görev alanıyla sınırlı olarak söyler. Sıkıyönetim Komutanlığı darbeden 17 gün sonra Nurculuk ve Süleymancılık hareketleriyle ilgili Diyanet'te MSP ve MHP'lilerin yerleştiğini, Süleymancıların dernekler kurarak Kur'an Kursları, öğrenci yurtları gibi etki alanları yarattığı, bunlara ait kapatılmış olan kurs ve derneklerin Diyanet İşleri'ne bağlanmasını ve teşkilatın MHP ve MSP'li Nurculardan arındırılması için gerekli önlemin alınmasını içeren bir yazı gönderir. Altıkulaç'a göre diyanette MSP'lilerin üstünlüğünden bahsedilemezdi. Süleymancılar ise faaliyetlerini "Kur'an Kursu" altında sürdüremiyor, *Kur'an Kursları Yönetmeliği* hükümlerine uymadıkları için Diyanetin denetiminde sıkışmışlardı ama çalışmalarını Milli Eğitim Bakanlığı'nın şemsiyesi altında çeşitli kurslar düzenleyerek devam ediyorlardı. Artık örtülü din eğitimi çalışmalarını daktilo, biçki-dikiş, muhasebe gibi kurs tabelaları arkasında yürütme sürecine girmişlerdi. Diyanet yönetimi ise devletin çeşitli kademelerinde yapılan toplantılarda kimsenin yönlendirmesiyle hareket etmiyor, görüşlerini açıkça dile getiriyorlardı. Çekinecek bir taraflarının olmadığı, kendilerine güvendikleri ve herhangi bir cemaat, tarikat ve kadrolaşma ile ilgilerinin olmadığını, olaylara objektif olarak bakabildiklerini söyler. Bu durumu Altıkulaç şöyle yorumlar: "Görev, yetki ve sorumluluklarımızın bilincini hiçbir zaman kaybetmedik. Dinimize, müessesemize ve milletimize faydalı olmaktan başka hiçbir düşüncemiz yoktu. Üst makamlarla zaman zaman ipleri gevşetmek gereğine karar verdiğimiz olmuşsa, bunda yine hizmetimizin geleceği ile ilgili düşünce ve endişelerimiz etkili oluyordu."(s.585)

21 Ocak 1981 tarihinde Milli Güvenlik Konseyinden Diyanet'e, Camilerde yapılan yaygın eğitimin geliştirilmesi amacıyla din görevlilerine rehber olacak elli iki Cuma ve bayram günlerine yeterli olacak bir kitap hazırlanmasına yönelik bir yazı gelir. Buna yönelik bir hazırlık yapılıp ilgili mercie sunulur. Ancak bu konuda "Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayımlanmış kitap ve broşürlerden de yararlanarak hazırlanacak kitap" şeklinde ifadeler yer alan bir başka yazı Genelkurmay'dan gelir ve ekinde konuları içeren başlıklar vardır. Elli altı hutbe konusunun 49'u

Atatürk ve laiklikle ilgili, 9 başlık milli konulara ayrılmış, bir tane de ahlaki konuya yer verilmişti. Daha sonra *İmam Hatipler İçin Örnek Metinler* adıyla yayınlanan kitap süratle hazırlanıp Konseye sunulur, uzmanlar inceler, yeterli görülmekle birlikte bazı düzeltmeler için iade edilir ve basılır. (s.597)

12 Eylül 1980 sonrasında önceden olduğu gibi televizyondan mübarek gecelerde canlı yayında mevlit programı yayınlanıyordu. İki yılı aşkın bir süre bir olumsuzluk yaşanmaksızın aynı şekilde devam ederken TRT Genel Müdürlüğü canlı yayını eleştirip Başbakanlığa paket program önerisi yapar. Bu uygulamanın sönük ve suni paket programlar haline dönüştürülmesi, halk kitleleri arasında huzursuzluğa ve istismara yol açacağı, halk arasında önceden okunan bir mevlidin daha sonra yayınlanmasının "camide film çevirmek" şeklinde değerlendirileceği gibi gerekçelerle karşı çıkılmıştır. Bakan, Başkanı ikna etmek için çağırmış, Altıkulaç ta: "Ben kesinlikle emri yerine getirmeyeceğim. Camileri film seti, Diyanet İsleri başkanını aktör ve cami cemaatini bu setin figüranları yapan ilk Diyanet İşleri başkanı olmayı kabul etmem mümkün değildir" diye cevap verir. Nihayet kandil gününün gündüzünde Mevlit programı camide icra edilecek, akşam saatlerinde yayınlanacak şekilde bu kriz çözülebilmişti. Bu krizin arkasında müsteşar yardımcısı emekli bir askerin emrindeki bir yüzbaşı ile TRT'nin dini programlar sorumlusu Asaf Demirbaş olduğu ortaya çıkar.

Daha sonra Hacca 65 yaşını geçen ve 30 yaşından küçüklerin gitmemesini içeren bir kararname hazırlanır ve imzaya açılır. Bu durumdan Başkanlığın bilgisi yoktur. Durumu öğrenen Altıkulaç Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in makamına çıkar ve 65 yaşını doldurunca kadar çalıştırılan insanlara, emekli ikramiyeni istediğin gibi harca ama Hacca gitme denilmesinin doğru olmayacağı yine her yıl ancak 30000 kişi içerisinde 30 yaş altı en fazla 50 kişinin olduğunu dile getirerek bu uygulamadan vazgeçilmesi gerektiğini söyler. Bu izah makul görülür ve bu görüşmede yine mevlit programlarının canlı yayınlanması gerektiği de dile getirilir ve kabul görür. (s.621)

12 Eylül sürecinde din ve Diyanet konuları üzerinde bazı çevrelerin askeri makamlar nezdinde çok değişik girişim ve telkinlerde bulunurdu. Bu dönemde Milli Güvenlik Kurulu genel sekreteri telefonla Başkanı arar ve Kur'an Kurlarının Milli Eğitime devrinin düşünüldüğünü söyleyerek ne düşündüğünü sorar. İstediği kısa nota karşılık kalın bir klasörle yanına

gidip yüz yüze bu kursların Diyanette kalması gerektiğini izah eder. Milli Eğitim Bakanlığının siyasi bir makam olduğunu, bu yolla Kur'an kurslarının siyasetçiler tarafından istismar edilebileceğini, tefrikacı bazı unsurların da siyasetten alacakları destekle buralarda daha yoğun bir faaliyet içine girebileceklerini, Diyanetin bu bakanlığa kıyasla daha bağımsız hareket edebileceğini ve siyaset üstü kalabileceğini ve kalmak zorunda olduğunu ifade eder. Yine Rıfat Börekçi'nin Atatürk'e dediği gibi kursları kendisine bağışlamasını ister. Konu böylece kapanır. (s.622)

Altıkulaç, ilkokul çağına gelmemiş olsalar da o çocukların camiye gelmelerini, en masum dönemde verilecek din eğitimi faaliyetinin camilerde Diyanet tarafından verilmesini ve bunun çocuğun belleğinde iz bırakacağını önemli gördüğünü söyler. Ayrıca başka kurumların Diyanet kurumuna müdahale etmesi kabul edilebilir değildi. Vali ve kaymakamların din hizmetleri konusunda sağdan soldan gelen etkilerle müftülerin işine karışmamalıydı.

28 Şubat sürecinde Diyanet'in 633 sayılı kuruluş kanununa "İlköğretimin 5. Sınıfını bitirenler için tatillerde ve Milli Eğitim Bakanlığının gözetim ve denetiminde Yaz kursları açılır" ifadesine yer verilen bir madde eklenerek yaz aylarında yapılacak kurslara daha alt sınıflardaki çocukların devamı engelleniyordu. Kanunun görüşülmesi sırasında eski müftü bir milletvekili hayırlı olması temennisini dile getiriyordu. Oysa bu kanun yeni hiçbir hak getirmiyor, hiçbir Kur'an kursu açmıyor, aksine var olan ve yıllardır devam eden bir uygulamaya sınırlama getiriyordu. (s.629)

Cumhuriyet sonrası dönemde din hizmetleri ve din eğitiminde zafiyet ve boşluk yaşanmış, ülke gerçeklerinden ve ihtiyaçlarından uzak CHP politikaları nedeniyle camilerin depo hatta ahır olarak kullanılmasına yol açmıştır. Çoğu yerde. Özellikle köylerde din görevlisi olmadığı için cenazelerin ortada kaldığı durumlar yaşanmıştır. İnsanların din eğitimi ve Kur'an öğrenme gibi ihtiyaçları karşılanmamış, fahri olarak hizmet vermeye çalışanlar cezalandırılmıştır. Burada bazı cemaatler devreye girmiş, örneğin Süleyman Hilmi Tunahan adlı Nakşî Şeyhi, katı tutum ve sert uygulamalara rağmen bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Kur'an kursu faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmış, yetiştirdiği talebeleriyle bu işleri Diyanet teşkilatı içerisinde yürütmüştür. Diyanette iki başlılık olmasının önüne geçme amacıyla Altıkulaç, birçok kez uzlaşma girişiminde bulunmuştur. Bir girişimde şöyle konuşur: "*Aynı hizmet için yetişmiş nesiller olarak birbirimize destek vermemiz ve bu hizmetlerde yardımlaşmamız gerekirken her*

nedense bunu yapmadığımızı belirttim. İmam-Hatip Okulları aleyhine bu kardeşlerimizden nakledilen olumsuz söz ve beyanlardan örnekler vererek bu aleyhte konuşmaların cami minberine kadar taşındığını anlattım. Bunlar olmamalı dedim." Devamında şunu teklif eder: "*Kurs faaliyetiyle meşgul olan arkadaşlarımızın ileri gelenleriyle bizden bazı arkadaşlar kararlaştıracağımız bir yerde ve tarihte bir araya gelelim. Birbirimizden şikâyetlerimiz ve eksiklerimiz nelerse bunları uzun uzun tartışalım. Elimizden geldiği kadar hatalarımızın düzeltileceğine dair birbirimize söz verelim. Gerekirse kavga edelim. Ama aynı kutsal hizmetin insanları olarak anlaşıp kucaklaşalım.*" (s.747) Ancak bu girişimlerin hiç birinden sonuç alınamaz. Süleymancılar Diyanet teşkilatında ayrı bir teşkilat gibi hareket etmiş, disiplin ve mevzuat tanımamış, diyanet müfettişlerini kurslarına sokmamış, müftülere zorluk çıkarıyorlardı. Onlara karşı özel tutum bütün bu nedenlere bağlıydı. (s.779) Diyaneti bir düşman gibi görüyorlar, din eğitimi kurumlarında okuyanları ve hatta kendi çarklarından geçmemiş bütün din görevlilerini karşılarına almaya ve aleyhlerinde bulunmakta hiçbir sakınca görmüyorlardı. (s.788)

Said Nursi ise bir başka isim olup eserleriyle daha çok akide zafiyeti üzerinde durmuş, etrafında topladığı talebeleriyle fikirlerini yaymaya, toplumu uyarmaya çalışmıştır. Ancak Diyanet teşkilatı içerisinde bir örgütlenmeye gitmemiş, bireysel bağlılıklar olmuştur. (s.739)

TDV, 1975 yılında kurulmuş, kuruluşundan itibaren hem yut içinde hem de yurt dışında birbirinden önemli pek çok hizmet gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında Altıkulaç'a göre içlerinde en önemlisi *İslam Araştırmaları Merkezi*'dir (İSAM). İSAM, her gün kütüphanesine 500'den fazla yerli ve yabancı araştırmacının girip çıktığı, İstanbul dışından gelen araştırmacılar için misafirhane hizmeti verilen, araştırmacıların çay ve yemek ihtiyaçları karşılanan, oldukça zengin bir kütüphane ve dokümantasyon hizmeti sunan, yurt içi ve yurt dışında araştırmacıların yetiştirildiği programlar uygulayan başka ülkelerde bir örneği olmayan yegâne kurumdur. (s.1184) Altıkulaç, DİB'dan emekli olduktan sonra İstanbul'a yerleşmiş, onun önerisiyle İSAM modeli tartışılmış, araştırmacı yetiştirmek, bilimsel araştırmalar ve yayınlar yapmak, bir araştırma ve dokümantasyon ünitesi sunmak amacıyla İslam Ansiklopedisini de şemsiyesi altına alacak şekilde TDV Mütevelli Heyeti'nin onayıyla 1986 yılında kurulmuştur. Defalarca denetlenen TDV zaman zaman eleştirilerin odağı olmuştur. Ancak vakıf yöneticileri milletin emaneti olan parayı harcarken gerekli titizliği göstermiş, her kuruşu hizmete dönüştürmeyi, bu paralarla müesseseler ku-

rup eserler meydana getirmeyi, fukaranın yüzünü güldürmeyi, eğitimli insanlar ve akademisyenler yetiştirmeyi başarabilmiştir. Bütün bu işleri yaparken milletin parasını hiçbir zaman suiistimal etmemiş, bu konuda hiçbir yaptırımla karşı karşıya gelmemiştir. (s.1155) Daha önce çalışmalarına başlanan *TDV İslam Ansiklopedisi* projesi 1993'ten itibaren İSAM'ın şemsiyesi altına girmiştir. (s.1178) 2010 Yılında ise İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi TDV bünyesinde kurulmuştur. (s.1213)

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'da acil olarak birkaç cami inşasına ve Bakü Devlet Üniversitesi bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi açılmasına ihtiyaç vardı. TDV'nın katkılarıyla camiler yapılmış ayrıca bütün masrafları TDV tarafından karşılanmak üzere İlahiyat Fakültesi de açılmıştır. Fakültede Sünnî-Şiî duyarlılığı nedeniyle "İslam Dini Esasları" dersi Tayyar Altıkulaç tarafından verilmişti. (s.1009) Ayrıca TDV Bakü'de bir de matbaa açmıştı. Azerbaycan'da ilk ve orta dereceli okullarda din dersi yasak olduğu için İlahiyat mezunları Azerbaycan dili, tarih, psikoloji gibi derslere öğretmen olarak atabilmişlerdi. TDV Bakü Türk Lisesi açılmış, bizdeki İmam Hatip liselerindeki müfredatı uygulama ise şöyle mümkün olabilmişti: Kur'an-ı Kerim dersi "Arap Fonetikası", Siyer dersi "İslam Tarihi, Din Bilgisi "maneviyat ve ahlak", akait ve ibadet konuları "İslam ilimleri" adı altında okutulacaktı. (s.1039) Benzer şekilde Bulgaristan'da üç İlahiyat Lisesi vardı. Bunlar Başmüftülüğe bağlı olarak lise düzeyinde eğitim veriyor, masrafları TDV tarafından karşılanıyor, idareci ve öğretmen desteği sağlanıyordu. (s.1054)

Altıkulaç'ın Diyanet İşleri başkanlığı yaptığı dönemde yaşanan iki önemli olay da kayda geçirilmeyi hak ediyor. Bunlardan birisi Üsküdar Müftüsü Hasan Ali Ünal'ın katledilmesidir. Kur'an kurslarını düzene sokmak ve disipline etmekten başka suçu (!) olmayan, ilçesindeki irşat ve vaaz programlarını müftülüğün kontrolünde yürütmek, hangi ad altında olursa olsun niteliksiz ve sorumsuz kişilerin izinsiz olarak yaptıkları faaliyetlere müsamaha göstermemesi de bir diğer tutumuydu. Gözü dönmüş insanlar, hayatları boyunca İslam'ı geçim aracı olarak gören ve kullanan sözde dindarlardan iki kişi 25.06.1982 günü müftünün makamına gelip iki katlı bir binanın TDV'na bağışlanmak istendiğini, yaşlı mal sahibinin gelemediğini bu nedenle müftünün bu yeri gelip görmesini istemişler bir kaç gün sonra da müftü resmi araçla tarif edilen yere gitmiş, bir kişiyle buluşmuş geri dönmesini bekleyen şoför de iftara ya da teravihe gitmiş olacağını düşünerek oradan ayrılır. Ertesi gün 06.07.1982'de emniyettin

aramaları sonucu Ümraniye Namazgâh Mescidine 150-200 m. uzaklıkta bir inşaatın bodrumunda başına bir kurşun sıkılmış olarak cesedi bulunur. (s.1254)

Bir başka olay da şöyledir: İlahiyat veya Yüksek İslam mezunu birisi öğretmen olmak üzere başvurur ve Adana'nın bir ilçesine atanır. Buraya gitmeyip Şanlıurfa merkezde müftü yardımcısı olarak görev talep eder. Ancak Atama yönetmeliğine aykırı olduğu için bu istek yerine getirilmez. İlçelerden birisine atanabileceği kendisine bildirilir. Diyanetten sorumlu Devlet Bakanı, genci bir kez daha dinlemesi için ısrar ederek başkan Altıkulaç'a gönderir. Genci dinler ve niçin isteğinin yerine getirilemeyeceğini kendisine izah eder ve nasihatte bulunur. Gencin ayrılmasında 15 dakika sonra CHP Şanlıurfa milletvekili Celal Paydaş gelip bu isteğin neden yerine getirilmediğini öfkeyle sorarak, "*bu göreve seni biz getirmedik mi, niçin isteklerimizi yerine getirmiyorsun?*" diyerek saygısızca bağırır. Altıkulaç ta "*Sayın milletvekili burası CHP genel merkezi değil, ben de parti memuru değilim. Şu an bulunduğunuz yer Diyanet İşleri Başkanlığı. Burada işler yasalara, yönetmeliklere ve kurallara göre yapılır, siyasi düşünceler göre değil…*" şeklinde cevap verince bu kişi belinden silahını çekerek başkana yöneltir ve hakaretler yağdırır. Sesleri duyan memurlar ve koruma kapıdan içeri girmek isteseler de başkan durmalarını söyler. Nihayet bu kişi silahını beline sokup makamdan çıkınca koridorda görevlilerle de tartışır ve onlara da silah çeker. Koruma polisi silahı elinden alır ve o arada parmağından yaralanır. Daha sonra oradan ayrılan vekile silahı iade edilir. Olay basında çok büyük yankı uyandırır, 120'nin üzerinde köşe yazarı tarafından milletvekilini kınayan yazılar yazılır. (s.1255 vd.)

Altıkulaç, Ak Parti'den milletvekili olduğu dönemde parti gurubunda yaptığı bir konuşmada; şalvarcılığı ve çarşafçılığı dinin en önemli göstergesi ve simgesi olarak gören anlayışın Kur'an Kursları zinciri oluşturduğunu, buralarda Diyanetin etkinliğinin sıfırlandığını söyleyerek bu tür davranışların devletin değişik organlarında irtica tartışmalarına yol açtığını dile getirir. Tedbir alınmadığı takdirde sıkıntıların yaşanacağına dikkat çeker. (s.1129) Ardından 2007 yılında e-muhtıra ve kapatma davası gündeme gelir.

3. Türkiye'de Din Eğitimi

Altıkulaç'a göre İmam Hatip Okulları, istenilen seviye ve nitelikte olmasa da Türkiye'de önemli bir boşluğu doldurmuş ve mihraplar onlar sayesinde boş kalmamıştır. Din eğitimi açısından bu okullar bu ülkeye

çok şeyler kazandırmıştır. Çeşitli müdahalelerle budanmaya çalışıldığı dönemde sayılarının 500 binli rakamlara ulaşmasının arkasında bu gerçek yani din eğitimi ihtiyacı yatmaktadır. Bu okullar gerçekten toplumumuza iyi nesiller kazandırmış, vatanına, bayrağına, milli ve manevi değerlerine bağlı idealist gençler yetiştirmiştir.[8] Toplumun saygın duyduğu eski ilim adamları da Altıkulaç gibi İmam Hatip okullarından beklenti ve ümitvar idi. Ders programlarını yetersiz görse de bu okulların dini ilimlere hakkıyla vakıf, Türkçeyi iyi kullanan, edebiyat ve tarihe ilgili, müspet ilimlerden haberdar din adamlarının yetişeceği bekleniyordu.[9]

İnsanımızın dindar ve dine karşı duyarlı olmasının yolu din eğitiminden geçmektedir. Gençler alacağı din eğitimiyle doğru yolu bulabilsin, insanlar haram ve helali ayırt edebilsin. Tartarken ve ölçerken dikkat etmesi, vatan ve bayrak sevgisi, anasına ve atasına saygısı, insan sevgisi, çevre bilinci, aile birliği ve sadakatinin önemi ve değeri ancak din eğitimiyle sağlanabilir. En olumsuz şartlarda bile Allah'a sığınıp şükredebilme huzuru ve yaşanacak mutluluk din eğitimiyle oluşur. Din eğitimi olmadan güzel insanı, iyi vatandaşı, iyi eşi, iyi anne-babayı, iyi öğretmeni, iyi yöneticiyi, iyi komşuyu… bulmak kolay değildir. İdeal insan ve örnek bir Müslüman ancak yeterli bir din eğitimi ve öğretimi sayesinde yetişir. Bu hem bu dünyadaki huzur ve mutluluk için geçerlidir hem de ebedi âlem ve Yüce yaratanın hoşnutluğu açısından da zorunlu bir durumdur. Bu inançta olan milletimiz günün şartlarında din eğitiminin verildiği en uygun model olan İmam Hatip okullarını sahiplenmiş, binalarını yaptırmış, yurtlar inşa ettirerek iaşe ve ibatelerini sağlamıştır. Ama yapılan bazı hatalar yüzünden bu okullar 28 Şubat sürecinde çok fazla zarar görmüştür. Bütün bunlara rağmen Müslüman milletimizin kimliğinin korunmasında ve irfan geleneğinin yükselmesinde büyük bir sorumluluk yüklenerek hala bu sorumluluğu yerine getirme gayreti içerisindedir. (s.1228-29)

İlk açıldığı dönemlerde İmam Hatip okulunun hocaları arasında söz ve davranışlarıyla öğrenciyi okuldan soğutmaya çalışan, aşağılayıcı ifadelerle öğrenciyi rencide eden öğretmenler de olabiliyordu. (s.72) Böyle bir hakaret olayı sonrası öğrenciler o öğretmeni boykot etmiş ve sonunda okuldan ayrılmak zorunda kalmıştı. (s.73) Bu tür davranışlar, ya da "cenaze yıkayıcısı mı olacaksın" şeklindeki ifadeler öğrencinin azmini kıramadığı gibi tam tersine daha da bilinçli hale getiriyordu. Buna karşın yu-

---

8 Mustafa Öcal, Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Döneminde Din ve Dini Hayat, III/590.

9 Kara, *Sözü Dilde*, *Hayali* Gözde, 22.

muşak ama vakur şahsiyetli ve ciddi hocalar da vardı ki onların tebessümünün ardında bile vakar gizliydi. Bu tür hocalar önce selam vererek tevazu gösterip davranışlarıyla öğrenciyi eğitmeye çalışırdı. (s.86)

İmam Hatip okulları ve talebeleri hakkında olumsuz değerlendirmelerde bulunan bir grupta Süleyman Hilmi Tunahan ve talebeleri idi. Bu grup "İmam-Hatab Okulu" şeklinde odun kelimesini kasıtlı olarak söylemekte ve bu okullardan yetişenlerin dini mihraptan yıkacaklarını iddia eden ifadelerde bulunurdu. Aslında öğrenci bu okullara ve din hizmetine toptan karşı olan bir çevre ile bu tür din hizmeti yaptığı iddiasına olan bu cemaat arasında sıkışmışlık psikoloji yaşamaktaydı.

İlim Yayma Cemiyeti: 11 Ekim 1951 tarihinde sekiz hayırsever tarafından kurulan bu cemiyet, devlet organlarının resmen açarak tanıdığı, fiiliyatta ise üvey evlat muamelesi yaptığı İmam Hatiplere kuruluşundan itibaren sahip çıkmış, bina, araç-gereç ihtiyacını karşıladığı gibi, iaşe, ibate ve giyimleriyle de ilgilenmiştir. Cemiyette bir araya gelen hayırsever insanlar, tam bir ihlas ve samimiyet örneği kimselerdi. Sadece İstanbul'daki İmam Hatiplerin ihtiyaçlarıyla değil, diğer illerden bu okullarla ilgili yardım taleplerini karşılıyordu. O zamanlar benzer yardım kuruluşlarının sayısı parmakla gösterilecek derecede az olduğu düşünüldüğünde bu cemiyetin Türkiye genelinde yaptığı hizmet hiçte küçümsenecek durumda değildi. (s.135) İmam Hatip Okulu öğrencilerinin bir kısmı gündüzlü iken bir kısmı da yatılı okuyor, iaşe ve ibateleri İlim Yayma Cemiyeti tarafından karşılanıyordu. Kaldıkları yurt ta bu cemiyet tarafından yönetiliyor, öğrencinin bir kısmı ücret ödüyor diğer bir kısmı ise ödemiyordu. (s.130)

1972'de yürürlüğe giren İmam Hatip Okulları Yönetmeliği'ne kadar Çorum, Isparta ve Gaziantep gibi birkaç ildeki İmam Hatiplerde az sayıda kız öğrenci vardı. Bu yönetmeliğe İmam Hatip'e kayıt için "erkek olmak" şartı eklenmişti. Bunun üzerine bir veli kızı için Danıştay'a başvuru yapmış, oradan da kayıt yapılacağına dair bir karar verilmişti. Ama yönetmeliğin o hükmünü iptal etmemişti. Buna göre her bir kişi Danıştay'dan karar çıkarmak durumundaydı. Bu doğru bir şey olmadığı gibi vatandaşa zulüm anlamına geliyordu. Altıkulaç, Din Eğitimi Genel Müdürü olarak yaptığı istişarelerde, özellikle milli bayramlarda bu okullardaki kız çocuklarının kıyafetlerinin polemiklere konu olabileceği ve bunun sıkıntı çıkaracağı gibi itirazlarla karşılaşmasına rağmen bir genelge hazırlayarak CHP hükümetinin bakanına sunar ama imzalatamaz. Birkaç ay sonra hükümet değişir dönemin AP'li bakanına durumu izah eder ve genelgeyi

imzalatır. Bu durumla ilgili duygularını şöyle dile getirir: "O gün hayatımın en mutlu günlerinden birini yaşıyordum. Çünkü bu genelge ile artık yıllarca devam eden veli-idare sürtüşmesi bu okulların gündeminden çıkıyor, kız öğrencilere bu okulların kapısı ardına kadar açılmış oluyordu." (s.321) Daha sonraki bir değişiklikte "erkek olmak" şartı da metinden çıkarılır.

Din Eğitimi Genel Müdürü olduğu dönemde Altıkulaç, Talim terbiyeden aldığı bir görüşe de dayanarak hazırladığı genelge ile; "Dinin pratik kısmını teorik kısmından ayırmanın mümkün olamayacağı cihetle namaz, abdest gibi konular işlenirken öğretmen ve öğrenciler okulun müsait bir yerinde veya sınıfta uygulama çalışmaları yapabilirler" diyerek okullarda mescit açılmasına gerekçe oluşturur. (s.331)

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında bir gün Din Eğitimi Genel Müdürü, Başkan Altıkulaç'ı telefonla arayarak o tarihte 374 olan İmam Hatip Liselerinin bir kısmının kapatılması için Milli Eğitim Bakanı'ndan emir aldığını söyleyerek, ne yapması gerektiği konusunda istişare eder. Ardından da kapatılması belirlenen 174 okulun listesiyle çıkagelir. Birkaç gün sonra "Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri" vardır. Başkan birkaç gün ortadan kaybolup iki-üç gün bakanla karşılaşmamasını söyler. Daha sonra 23 Nisan 1981 Perşembe günü İlahiyat Fakültesi'nde yapılan seminerde protokol konuşmacısı olarak; Türkiye'nin on binlerce camisinin imamsız olduğunu, bu 374 okulun çoğu henüz mezun vermediği için bu ihtiyacın yakın bir gelecekte karşılanamayacağını, bu camilerin ehliyetsiz kişiler tarafından açılıp kapandığını dile getirir. Konuşmayı sivil-asker pek çok yetkilinin önünde yapmıştır. Ertesi gün Millî Savunma Bakanlığı'nda görevli olduğu bilinen ve zaman zaman diyaneti ziyaret eden bir görevli, sözlerinin askeri yetkililer arasında konuşulduğunu söyler ve böylece gerekli mesajların alındığı, bir daha kapatma konusunun gündeme gelmediği görülür. (s.572)

Yüksek İslam Enstitüleri (YİE) dini ilimlerde ilerlemek ve yükseköğrenim yapmak isteyenler için uygun bir programa sahipti. Öğretim kadrosu açısından akademik ünvanlı kişilerden oluştuğu gibi alanında yetkin unvanı olmayan hocalar da mevcuttu. Bazı idareci ve öğretim elemanları açısından bu enstitünün bir yükseköğretim kurumu olduğu düşünülemezdi. Adeta okunulan okulun sekizinci sınıfı gibi davranan idareciler de vardı. (s.96)

Dönemin İstanbul müftüsü olan ve aynı zamanda YİE'nde derse giren Ömer Nasuhi Bilmen, ne makam arabasına sahip ne de konforlu bir makam odası vardı. Yolun bir kısmını tramvayla bir kısmını da yürüyerek

giderdi. Dışarda hep fötr şapkayla görülürdü. Enstitüde İlm-i kelam derslerine girerdi ve sorulan fıkhî sorulara da cevap verirdi. 27 Mayıs 1960 ihtilali sonrası Milli Birlik Komitesi onu Diyanet İşleri Başkanı olarak Ankara'ya götürdü. Bu görevde bir yılını doldurmadan 6 Nisan 1961'de emekliye ayrılarak İstanbul'a dönmüştü. (s.98-99)

Öğrenciye adeta nefes aldırmadan ders veren enstitü hocalarından birisi de Mehmet Sofuoğlu'dur. Dersini hiç boş geçirmez, hazırlıklı gelir, bir dakikayı bile zayi etmemek için gayret gösterirdi. Çalışanla çalışmayanı ayırmadaki adaletiyle bilinen bir zattı. Tatlı ve anlaşılır bir ders anlatımına sahip olan ve Arapça derslerine giren hocalardan birisi de Ahmet Davudoğlu'dur. Sorulara cevap vermekten usanmaz, o da dersini boş geçirmezdi. Farklı mezheplerdeki içtihatlardan yararlanma (mezahibin telfiki) konusunda çok hassas olup, Cemalettin Afgani ve Muhammed Abduh gibi Mısırlı âlimleri fırsat buldukça eşleştirirdi. Hayatının son yıllarında onun mezhep konusundaki duyarlılığını istismar edenler, hiç yoktan kopartılan mezhepsizlik fırtınasında kendisini kullanmaya kalkanlar oldu. O da bu çalkantılı dönemde ne yazık ki yerin belirleyemedi. Kara tahtanın önünde ölmek isteyen, hocalığı çok seven bir diğer hoca da Celalettin Ökten idi. İmam Hatip müdürlüğünden sonra Enstitüde başından hiç çıkarmadığı gri takkesiyle Arapça derslerine girerdi. (s.101) Türk musikisini Kur'an tilavetine uygulamada eşsiz bir maharete sahip olan Ali Üsküdarlı hoca da Kur'an derslerine girerdi.

İzmir, Konya, Kayseri gibi illerde Yüksek İslam Enstitüsü açılmış ancak buralara ortaöğretim kurumlarına öğretmen atanır gibi öğretim elemanı atanıyordu. Öğrenciler de bundan rahatsız olup talebe cemiyeti adına bir metin hazırlayarak Ankara'da Milli Eğitim Bakanı'nın makamında bu metin arz edilmiş fakat olumlu bir sonuç alınamamıştı. (s.104)

1976 Yılında Tayyar Altıkulaç başkan yardımcılığı görevinden alınır ve MEB'de Din Eğitimi Genel Müdürü olarak göreve başlar. Bu hiç kolay olmamış, MSP'lilerin engelleme girişimleri sonucu atama kararnamesi yaklaşık on üç ay sonra tebliğ edilmişti. İmam Hatip ve Yüksek İslam Enstitülerinde seviyenin yükseltilmesi için bu Genel müdürlüğün yapacağı çok şeyler olmasına rağmen, dairenin başına din eğitimi konularına yatkınlığı ve yakınlığı bulunmayan kimselerin getirilmesi nedeniyle bir verim alınamamıştı. Özellikle YİE, öğretim elemanı tayininde, niteliksiz kişilerin buralara doldurulmasından kurtarılmalıydı. Nihayet YİE'nde görev alacak öğretim elemanlarının niteliklerine ilişkin alınan bakanlık onayına göre; asgari doktora seviyesinde akademik kariyere veya asistan kadrolarında yeterlilik tezi hazırlayanlar öğretim elemanı olabileceklerdi. Bu nite-

liklere sahip olmadığı halde dostluklardan yararlanılarak ve siyasi kanallar kullanılarak zaman zaman YİE'ne tayinini yaptırmak isteyenler olmuştur. Bu kuruluşların akademik yapıya kavuşturulması ve buralarda verilen eğitimin kalitesinin yükseltilmesi gerekiyordu. Devlet personel dairesine genel müdür olarak bizzat gidip ilgili memurlarla birebir görüşerek ikna edip, bürokratik kademelerden sonra Bakanlar kurulu kararıyla YİE'nde kullanılmak üzere 100 asistan kadrosu ihdas edilir. 1977 yılında değişik enstitü ve Ankara İlahiyat Fakültesi hocalarından oluşan gezici komisyon sınavları yapar. Bu 100 kadro ile geleceğin ilahiyat fakültelerinin öğretim kadrolarının temelleri atılmış, YİE'nin fakülteye dönüştürülmesinin en önemli hazırlığı ve alt yapısı oluşturulmuştur. (s.315) O dönemde YİE boykotlar olmakta hocalar ölümle tehdit edilmekteydi. 7 Eylül 1977 günü boykotçu öğrenciler enstitünün telefon kablolarını kesmiş ve ardından Enstitü Müdürü Nuri Bey'i makamında feci şekilde darp etmişler, yüzü, gözü kan içinde kalmış. Altıkulaç bu durumu, "Görüyor musunuz, Allah rızası için (!) kimler kimleri dövmeyi veya öldürmeyi düşünebiliyor? Sadece düşünmüyor eyleme geçebiliyor? Dalalet insanları ne hale getiriyor?" sözleriyle yorumlar. (s.318)

28 Şubat sürecinde "Sekiz yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim Yasası" diye bilinen yasa çıkarılmış ve bundan en çok din eğitimi okulları zarar görmüştü. Öğrenci sayıları hızla düşüş göstermiş, pek çok Kur'an kursu öğrencisizlik yüzünden kapanmıştı. Bu dönemde bazı üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağı yaygınlaşarak bütün üniversitelerde uygulanır hale gelmişti. YÖK meşhur katsayı eşitsizliği zulmünü bu dönemde uygulamaya koymuş, İmam Hatip liseleri ile diğer meslek liselerinin üniversitelere girişleri engellenmiştir. (s.1133)

SONUÇ

Türkiye'de çok sıkıntılı ve kritik dönemlerde din ve din eğitimi kurumlarında çeşitli görevler üstlenen Tayyar Altıkulaç'ın hayatı ve hatıraları, günümüz din eğitimcileri için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Gelecek nesilleri yetiştirme görevini üstlenecek kişilerin yaşananlardan ibret ve ders çıkarması, gelecek için nasıl bir hazırlık yapması açısından da önemli noktaları içermektedir. Ayrıca ister camide, ister Kur'an Kursu'nda isterse de din eğitimi yapılan kurumlarda görev alsın, bu anlamda kendisini dini aktarma sorumluluğunda gören her bir bireyin, Kur'an çizgisinde, Hz. Peygamber ahlakıyla hareket etmesi, topluma örnek olması onun en önemli hedefi olmalı, görevini de bu anlayışla yürütmelidir.

Altıkulaç, İmam Hatip liseleri ile İlahiyat Fakülteleri'nde nitelikli eleman yetiştirilmesini önemsemekte, her meslekte olduğu gibi keyfiyetin din hizmeti yapılacak olan bu alanda çok daha önemli olduğu zira vasıfsız insanlarla böyle bir hizmet yürütmenin en çok zararının dine olacağı kanaatindedir.

Amerika'dan Avusturalya'ya kadar dünyanın dört bir tarafındaki vatandaşlarına dindaş ve soydaşlarına hizmet götürmeye çalışan, onların yanında olan Diyanet teşkilatı ve TDV, gözünün önündeki Alevi vatandaşlarımızın dini ihtiyaçlarıyla ilgi düzeyi, gündemin başında yer alması gereken bir konudur. Onlara ulaşıp Müslümanın ibadet sorumluluğunun sadece cem ayininden ibaret olduğunu telkin eden, namazı ve camiyi reddeden, hatta bazı ateist Alevi önderlerinin bilerek ya da bilmeyerek sürdürdükleri yanlış uygulama ve yönlendirmelerden onları kurtarma çabası içerisinde olmalıdır. Zira en büyük problem ilgisizliktir, eksik ve yanlış bilgilerdir, sorunları ciddiye almayıp, halının altına süpürmektir.

Tayyar Altıkulaç mukaddes değerler adına konan bir yaklaşımla Diyanet'e, kadrolarına ve hizmetlerine haksızlık yapıldığında bunları önemsemiş, toplumun zihninde oluşabilecek yanlış anlamalara meydan vermemek adına sesini yükseltmiştir. Dönemin şartları gereği bir avuç insan Diyanet'te hizmeti bir adım daha ileri götürmenin imkânlarını ararken, bunun için çalışırken, her gün gazetelerinde ve köşelerinde İslami değerler lehine yazıp çizenlerin bir kısmı bu yapılanları ya anlamamış ya da anlamak istememişti. Altıkulaç'ın samimi kanaatine göre daha çok siyasi ve cemaat taassubu nedeniyle ortaya konulan bu tutum yanlış şeylerin yazdırılmasına götürmüştür. Benzer şekilde Diyanet'e ve dine mesafeli kesimler de zaman zaman yazılarıyla, konuşmalarıyla haksız yere, laiklik ve Kemalizm duyarlılığı göstererek çeşitli eleştiriler yöneltmiştir.

Altıkulaç'a göre dondurulmuş içtihat kalıplarının yeniden gözden geçirilmesi ve günün şartlarına ve ihtiyaçlarına göre, gerekirse yeni içtihatlarla müslümanların ihtiyaçlarına cevap verilmelidir. Kitap ve Sünnet aydınlığında mevcut içtihatlar incelenerek yeni içtihatların bir din adamları kurulu tarafından yapılması, bu kurulu da dünya çapında bir ulema meclisinin oluşturması gerektiği kanaatindedir. Din görevlisi mihrapta bir türlü, kürsüde bir türlü, özel hayatında başka bir adam olamaz. Din görevlisi özel hayatıyla görev hayatını bağdaştırmak zorunda olup görevini inanarak, içten gelerek yapmalıdır.

Altıkulaç, her şeyin en doğrusunu bizzat kendilerinin yapmaları gerektiği veya yapabileceği zannıyla aynı iş ve hizmetlerin istikbali için gençlerin yetiştirilmesi, onlara güvenilmesi, sorumluluk verilmesi konusunu bir eksiklik olarak değerlendirmiş, bunu bir ihmal olarak görmüştür.

KAYNAKLAR

Altıkulaç, Tayyar. Günümüze Ulaşan Mesahif-i Kadime, Ankara: DİB Yay. 2022.

------. "Mushaflarda İmla Problemi", Osmanlıdan Günümüze Kur'an ve Hüsn-ü Hat, Ankara: DİB Yay. 2017.

------. "Türkiye'de Din Eğitimi'nin Yakın Tarihi", *Gelenekten Geleceğe Haseki Konferansları 2*, Ed. Adil Bor, İstanbul: Haseki Mezunları Derneği Yay. 2020.

------. *Zorlukları Aşarken,* İstanbul: TDV yay. 2020, I-III.

Kara, İsmail. *Sözü Dilde, Hayali* Gözde, İstanbul, Dergâh yay. 2022.

Öcal, Mustafa. *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Döneminde Din ve Dini Hayat*, İstanbul: Ensar Neşriyat:2008, III. C.